

Денис Валерійович **МАНЮК**

аспірант, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5129-7654>

e-mail: mister.manyuk003@gmail.com

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОЗАБЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ МІСЦЕВИХ СУДІВ: ПРАВОВЕ ОЦІНЮВАННЯ БЛАГОДІЙНОЇ ДОПОМОГИ, ГРАНТІВ, ЦІЛЬОВИХ ВНЕСКІВ

У статті досліджено проблему недофінансування судової влади в Україні, що ставить під загрозу її незалежність та ефективність. Метою роботи є правове оцінювання чинної нормативної бази стосовно позабюджетного фінансування місцевих судів через гранти, благодійну допомогу та цільові внески. Автором проаналізовано ключові законодавчі прогалини, встановлено корупційні ризики та потенційні конфлікти інтересів. У висновках обґрунтовано потребу в невідкладній реформі для забезпечення прозорого та безпечного фінансування судової влади відповідно до міжнародних стандартів.

Ключові слова: *судова влада, фінансова незалежність, позабюджетне фінансування, благодійна допомога, корупційні ризики, законодавче регулювання*

ВСТУП

Фінансування судової влади є наріжним каменем її незалежності та ефективного функціонування, що прямо закріплено у ст. 130 Конституції України (КУ). Згідно з цією нормою держава зобов'язана забезпечувати фінансування та належні умови для діяльності судів і суддів. Міжнародні правові інституції також неодноразово підкреслили, що належне фінансове забезпечення є невід'ємним складником як незалежності окремого судді, так і незалежності всієї судової влади. Ці принципи є фундаментальними для побудови правової держави та забезпечення верховенства права.

Однак, незважаючи на конституційні гарантії та міжнародні стандарти, українська судова система стикається з хронічним недофінансуванням з державного бюджету. Запланований рівень задоволення потреб Державної судової адміністрації України (ДСАУ) у фінансових ресурсах на 2025 р. становить лише 56,5 %. Це створює приховану дилему конституційної гарантії: хоча КУ прямо зобов'язує державу забезпечувати фінансування судів, фактичний бюджет на 2025 р. демонструє значний дефіцит. Така невідповідність між конституційною нормою та бюджетною реальністю є фундаментальною проблемою, яка підриває довіру до державних гарантій і змушує судову систему шукати альтернативні джерела фінансування, які, зі свого боку, несуть власні ризики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика фінансування судової влади, її незалежності та корупційних ризиків є предметом активних наукових досліджень в Україні. Низка вітчизняних науковців та експертів присвятили свої праці аналізу цих складних питань: Н.С. Загоруйко, С.Р. Леськів, Х.В. Машталір, Ю.І. Цибульський, О.В. Щерблюк та ін. Втім, в сучасних умовах, окреслена тема потребує подальших досліджень.

МЕТА статті – здійснення ґрунтовного правового оцінювання чинної нормативно-правової бази України, відповідно до якої здійснюється регулювання позабюджетного фінансування місцевих судів через благодійну допомогу, гранти та цільові внески.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті застосовано комплексний методологічний

підхід, що містить системний аналіз нормативно-правових актів, наукових публікацій та міжнародних стандартів у сфері фінансової незалежності судової влади. Зокрема, здійснено критичне вивчення чинного законодавства України, зосереджуючись на положеннях Бюджетного кодексу України (БКУ), податкового законодавства, а також урядових постанов, що регламентують питання позабюджетного фінансування судових установ. Особливу увагу приділено виявленню нормативних прогалин, колізій та їхньому впливу на інституційну незалежність судів. Для забезпечення комплексного розуміння проблеми застосовано порівняльно-правовий метод, що дав змогу зіставити національне законодавство з міжнародними стандартами та практиками, зокрема рекомендаціями Ради Європи, Венеційської комісії та Європейської Хартії про статус суддів. Аналіз джерел інформації доповнено синтезом результатів наукових досліджень у сфері антикорупційної політики та судового управління, що сприяв виявленню корупційних ризиків, пов'язаних з позабюджетним фінансуванням. Застосування аналітичного методу дало змогу не лише виявити проблемні аспекти, але й сформулювати рекомендації з удосконалення правового регулювання. Так, у роботі інтегровано нормативно-правовий, порівняльний, аналітичний та синтетичний методи, що забезпечило всебічний і науково обґрунтований підхід до дослідження теми.

РЕЗУЛЬТАТИ

З розвитком демократичних інституцій та реформуванням судової системи України дедалі більше уваги приділяється питанню фінансової незалежності місцевих судів. У цьому контексті особливого значення набуває позабюджетне фінансування, – зокрема отримання благодійної допомоги, грантів, цільових внесків тощо. Втім, чинне законодавство досі не забезпечує чіткого, прозорого та ефективного механізму нормативного регулювання таких надходжень. Однією з фундаментальних проблем є загальний характер регулювання власних надходжень бюджетних установ, що визначено ст. 13 БКУ [3]. Наявна правова регламентація не враховує конституційно визначену природу судової влади як самостійної та незалежної гілки державної влади. Наявна колізія між загальними положеннями БКУ, які поширено на

всі бюджетні установи, та специфікою функціонування органів судової влади, полягає у відсутності диференційованого нормативного підходу, що б адекватно врахував функціональну специфіку здійснення правосуддя. Застосування універсальних норм, розроблених для закладів освіти, охорони здоров'я або культури, не забезпечує належного рівня інституційних гарантій, необхідних для унеможливлення впливу на судову владу у здійсненні фінансування, зокрема з альтернативних (позабюджетних) джерел. Така нормативна невизначеність становить суттєву прогалину у правовому регулюванні, оскільки не передбачає спеціальних механізмів захисту фінансової автономії судової влади, що є необхідним складником її незалежності.

Однією з істотних нормативних прогалин є відсутність у Постанові Кабінету Міністрів України № 1222 прямої згадки про суди як суб'єктів, уповноважених на отримання благодійної допомоги. Ця обставина зумовлює правову невизначеність у частині допустимості залучення судами благодійних внесків, що ускладнює належне тлумачення і застосування відповідних положень. Враховуючи, що правосуб'єктність судів як набувачів такої допомоги впливає лише з їх загального статусу бюджетних установ, а не з прямої законодавчої норми, виникає дефіцит нормативної визначеності, який може бути джерелом як інституційних ризиків, так і правозастосовних колізій. Така невизначеність послаблює гарантії прозорості та підзвітності фінансових операцій у сфері судової діяльності, створюючи умови як для правової уразливості відповідних органів, так і для потенційних зловживань. Відсутність чітких регуляторних орієнтирів стосовно механізмів обліку та контролю за використанням благодійної допомоги здатна спричинити як організаційні порушення, так і корупційні ризики, що прямо загрожують принципам незалежності та доброчесності судової влади [11].

Фінансова залежність судових установ від позабюджетних джерел надходжень може зумовлювати як реальні, так і перцепційні ризики впливу на здійснення правосуддя та організаційно-адміністративну діяльність судів. У випадках, коли забезпечення елементарних потреб суду, – зокрема здійснення капітального ремонту, технічне оснащення або виплата стимулюючих виплат працівникам апарату, – здійснюється за рахунок позабюджетних коштів, виникає загроза ерозії інституційної незалежності судової влади [9]. Хронічне недофінансування створює ситуацію, коли суди змушені шукати позабюджетні джерела [5].

Ця фінансова потреба, навіть якщо вона об'єктивна, робить суди вразливими до впливу. Навіть якщо прямого корупційного зв'язку немає, сам факт отримання коштів від зацікавлених сторін (наприклад, бізнесу, що часто є учасником судових процесів) створює сприйняття упередженості та підриває довіру суспільства до правосуддя [4]. Це є критичною проблемою, оскільки незалежність суду – це не лише відсутність прямого впливу, але й відсутність будь-яких обставин, що можуть викликати сумніви в його неупередженості.

Проблеми прозорості та підзвітності використання позабюджетних коштів також є значними. Хоча ДСАУ публікує фінансові звіти [13], деталізація позабюджетних надходжень на рівні окремих місцевих судів може бути недостатньою для ефективного громадського контролю.

Загальні фінансові звіти ДСАУ показують агреговані дані. Однак для забезпечення прозорості та підзвітності на рівні місцевих судів потрібна більш детальна інформація про те, від кого, скільки і на що саме були отримані позабюджетні кошти. Відсутність такої деталізованої публічної звітності створює «сіру зону», де важко відстежити потенційні конфлікти інтересів або нецільове використання. Це підриває принцип відкритості правосуддя та створює умови для зловживань.

Використання благодійної допомоги, грантів та цільових внесків може становити серйозний корупційний ризик, оскільки такі форми фінансування здатні приховувати ознаки неправомірного впливу чи підкупу. У ситуації хронічного недофінансування судової системи, судові установи можуть бути особливо вразливими до прийняття будь-якої зовнішньої допомоги. Однак у випадках, коли донор чи грантодавець має зацікавленість у результатах судочинства, – наприклад, є стороною у справі або представляє бізнес, що залежить від судових рішень, – навіть формально законні внески на покращення матеріально-технічного забезпечення можуть розглядатися як спосіб впливу на суд. Наукові дослідження акцентують на високих корупційних ризиках у сфері правосуддя [2]. Водночас чинне законодавство не містить належного механізму запобігання такій «легалізм-ваній» формі корупції, коли фінансова підтримка надається під прикриттям доброчесності, але з неформальними, прихованими мотивами. Крім того, відсутність належно регламентованих процедур для перевірки джерел фінансування, а також виявлення потенційних конфліктів інтересів суддів і працівників судового апарату, значно підвищує рівень корупційних ризиків. Суттєвим недоліком також є обмежена кількість спеціалізованих антикорупційних ініціатив, які було б спрямовано саме на регулювання механізмів позабюджетного фінансування судової влади. Наявні програми здебільшого мають загальний характер і зосереджені переважно на питаннях суддівської доброчесності, залишаючи поза увагою інституційні ризики, пов'язані з альтернативними джерелами ресурсного забезпечення судів [10].

Застосування загальних норм бухгалтерського обліку, передбачених для бюджетних установ, – зокрема Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (НП (С) БО) 16 «Витрати», рахунку 48 «Цільове фінансування» та субрахунку 718 «Дохід від безоплатно одержаних активів» [12], – у практиці судових установ може викликати труднощі та неоднозначності. Це зумовлено особливостями функціонування судової системи, яка не здійснює господарської діяльності з метою отримання прибутку, а також специфікою цільового характеру надходжень та обмеженістю нормативного регулювання їх обліку в умовах публічного управління.

Додаткову складність становить відсутність чітко визначеного порядку застосування податкового законодавства до позабюджетних надходжень судових установ. Хоча Податковий кодекс України містить положення з оподаткування благодійної допомоги та грантів, ці норми завшияк орієнтовані на фізичних осіб, суб'єктів підприємницької діяльності або неприбуткові організації [1]. Водночас державні установи, зокрема суди, не є платниками податку на прибуток у загальноприйнятому розумінні, оскільки не здійснюють прибуткової діяльності та не функціонують як суб'єкти господарювання.

У зв'язку з цим застосування до судів податкових правил, розроблених для інших типів організацій, спричиняє надмірне адміністративне навантаження та підвищує ризики помилок у веденні бухгалтерського обліку й податковій звітності. Це, зі свого боку, може призвести до формальних порушень фінансової дисципліни, навіть за відсутності наміру на неправомірні дії, і відволікає кадрові та організаційні ресурси від виконання основних завдань правосуддя.

Міжнародні стандарти та найкращі практики з фінансування судової влади чітко наголошують на необхідності забезпечення повної фінансової незалежності судів від виконавчої та законодавчої гілок влади. Основним принципом є те, що фінансування судової системи має здійснюватися виключно за рахунок державного бюджету, і ці кошти мають бути достатніми, стабільними та передбачуваними. Європейська Хартія про статус суддів [6], рекомендації Ради Європи [8] та висновки Венеційської комісії [7] послідовно підкреслюють, що будь-яке зовнішнє фінансування, що не є частиною державного бюджету, має бути винятком і підлягати суворому регулюванню та контролю.

Зокрема, міжнародні документи застерігають від будь-яких форм фінансування, які можуть створити навіть найменше сприйняття залежності або упередженості. Це включає прямі фінансові внески від приватних осіб, особливо тих, хто має інтереси в судових справах. Практика багатьох розвинених демократій передбачає, що суди не залучають благодійну допомогу чи цільові внески від приватних суб'єктів, а гранти, якщо й отримуються, то виключно від міжнародних організацій на чітко визначені проекти розвитку та з повною прозорістю.

Відхилення України від цих міжнародних стандартів у сфері позабюджетного фінансування судів є значним. Наявна ситуація, коли суди змушені шукати додаткові кошти, а законодавство дозволяє надходження, що створюють конфлікт інтересів, свідчить про системну проблему. Це підкреслює необхідність не просто коригування окремих норм, а фундаментальної реформи підходів до фінансування судової влади, щоб привести їх відповідно до загальноновизнаних міжнародних принципів.

ВИСНОВКИ

Аналіз нормативно-правового регулювання позабюджетного фінансування місцевих судів України станом на 2025 р. виявляє критичні системні прогалини, що становлять загрозу для незалежності, неупередженості та легітимності судової влади. Відсутність спеціального законодавства, фрагментарність чинних норм і недостатній контроль створюють передумови для конфліктів інтересів та зниження довіри суспільства до правосуддя. Особливу небезпеку становлять цільові внески та благодійна допомога від зацікавлених сторін, що прямо підривають принцип неупередженості. Недостатнє державне фінансування змушує суди шукати альтернативні джерела, проте чинна модель не забезпечує належних запобіжників проти зловживань. Відсутність прозорості та публічного обліку позабюджетних коштів посилює ризики корупції. Для усунення цих загроз необхідна невідкладна законодавча реформа, що встановить чіткі обмеження, дозволені джерела та цілі фінансування. Комплексна реалізація запропонованих заходів є ключовою умовою для формування фінансово незалежної, прозорої та підзвітної судової системи в Україні.

Список використаних джерел

1. Благодійна допомога на користь благодійних організацій та фізичних осіб: удосконалення окремих положень, які стосуються оподаткування податком на доходи фізичних осіб благодійної допомоги та пожертв. *Державна податкова служба України у Полтавській області*. URL: <https://poltava.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-894592.html>
2. Бойко А.М. Корупційні ризики у системі правосуддя України: курс: магістерська програма «Антикорупційні студії». Київ, 2024. 15 с.
3. Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
4. Вишнеvsька А.А. Вплив недовіри до судової влади на виконання судових рішень в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 263–266.
5. ВРП звернулася до КМУ та Мінфіну щодо належного фінансування судової влади. *Новини. Вища рада правосуддя*. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-zvernulasya-do-kmu-ta-minfinu-shchodo-nalezhnogo-finansuvannya-sudovoyi-vlady-0>
6. Європейська Хартія про статус суддів. URL: <https://rm.coe.int/16807473ef>
7. Звіт Венеційської комісії про незалежність судової системи, Частина I: Незалежність суддів. URL: https://www.icj.org/wp-content/uploads/2014/06/CDL-AD2010_004.pdf
8. Звіт Європейської мережі рад суддів (ENCJ) про фінансування судової влади. URL: https://www.encj.eu/images/stories/pdf/workinggroups/encj_2015_2016_report_funding_judiciary_adopted_ga.pdf
9. Крижова О.Г. Незалежність судової влади та суддів у контексті реалізації принципу верховенства права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2017. С. 15–18.
10. Проект ЄС «Право-Justice» оголошує грантову програму на підтримку євроінтеграції України у секторі юстиції. *Pravo-Justice*. URL: <https://www.pravojustice.eu/ua/vacancy/pravo-justice-ogoloshuye-grantovu-programu-na-pidtrimku-yevrointegraciyi-ukrayini-u-sektori-yusticiyi>
11. Про затвердження Порядку отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2000 № 1222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1222-2000-p#Text>
12. Тетяна С. Надходження благодійної допомоги для населення: який КЕКВ застосувати?. *Бюджетна бухгалтерія*, № 26, Липень, 2025. *Factor*. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/bb/2025/july/issue-26/article-133631.html>
13. Фінансова звітність. *Державна судова адміністрація України*. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/about_dsa/456/eriorevc

References

1. Charitable assistance to charitable organizations and individuals: improving certain provisions related to the taxation of charitable assistance and donations. *State Tax Service of Ukraine in Poltava Region*. URL: <https://poltava.tax.gov.ua/media->

ark/news-ark/print-894592.html (accessed: 25.07.2025). (in Ukrainian).

2. Boiko A.M. Corruption risks in the justice system of Ukraine: course of the master's program "Anti-Corruption Studies". Interdisciplinary Scientific and Educational Center for Anti-Corruption Research of the National University of Kyiv-Mohyla Academy "ACREC". Kyiv, 2024. 15 p. (in Ukrainian).

3. Budget Code of Ukraine: Code of Ukraine dated 08.07.2010 No. 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (in Ukrainian).

4. Vyshnevskaya A. A. Impact of distrust in the judiciary on the enforcement of court decisions in Ukraine. *Journal of Kyiv University of Law*. 2020. № 2. pp. 263–266. (in Ukrainian).

5. The High Council of Justice appealed to the CMU and the Ministry of Finance regarding proper funding of the judiciary. *News | High Council of Justice*. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-zvernulasya-do-kmu-ta-minfinu-shchodo-nalezhnogo-finansuvannya-sudovoyi-vlady-0> (in Ukrainian).

6. European Charter on the Statute for Judges. URL: <https://rm.coe.int/16807473ef>

7. Report of the Venice Commission on the Independence of the Judicial System, Part I: The Independence of Judges. URL: https://www.icj.org/wp-content/uploads/2014/06/CDL-AD2010_004.pdf

8. Report of the European Network of Councils for the Judiciary (ENCJ) on the Funding of the Judiciary. URL: https://www.encj.eu/images/stories/pdf/workinggroups/encj_2015_2016_report_funding_judiciary_adopted_ga.pdf

9. Kryzhova O.H. Independence of the judiciary and judges in the context of the rule of law. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, 2017. pp. 15–18. (in Ukrainian).

10. EU Project "Pravo-Justice" announces a grant program to support Ukraine's European integration in the justice sector. *Pravo-Justice*. URL: <https://www.pravojustice.eu/ua/vacancy/pravo-justice-ogoloshuye-grantovu-programu-na-pidtrimku-yevrointegraciyi-ukrayini-u-sektori-yustyciyi> (in Ukrainian).

11. On the approval of the Procedure for receiving charitable (voluntary) contributions and donations...: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1222 dated 04.08.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1222-2000-n#Text> (in Ukrainian).

12. Tetiana S. Receipt of charitable assistance for the population: which budget code to apply?. *Budget Accounting*. 2025; 26 (July). URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/bb/2025/july/issue-26/article-133631.html> (in Ukrainian).

13. Financial reporting. *State Judicial Administration of Ukraine*. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/about_dsa/456/eriorevc (in Ukrainian).

Denys MANIUK

postgraduate student, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5129-7654>

e-mail: mister.manyuk003@gmail.com

PROBLEMS OF NORMATIVE REGULATION OF EXTRA-BUDGETARY FUNDING OF LOCAL COURTS: LEGAL ASSESSMENT OF CHARITABLE ASSISTANCE, GRANTS, AND TARGETED CONTRIBUTIONS

Introduction. Chronic underfunding of Ukraine's judiciary undermines its institutional independence and effectiveness. Although Article 130 of the Constitution obliges the state to ensure proper funding for courts, the projected financing level for 2025 covers only 56.5% of the actual needs, leading to a reliance on extrabudgetary resources. This situation generates risks of both real and perceived external influence, thereby eroding public trust in judicial impartiality.

The purpose of the paper is to provide a thorough legal assessment of the current regulatory framework governing the extrabudgetary financing of local courts in Ukraine—particularly through charitable donations, grants, and targeted contributions. The objective is to identify legal gaps, institutional vulnerabilities, and compliance issues with international standards.

Results. The study revealed systemic legislative deficiencies: the lack of a dedicated regulatory mechanism for judicial extrabudgetary funding; an absence of explicit provisions recognizing courts as eligible recipients of charitable aid; and inconsistent application of budgetary, accounting, and tax regulations. These gaps hinder transparency, complicate oversight, and expose courts to reputational and corruption risks. Additionally, the legal framework does not ensure safeguards against potential conflicts of interest or undue influence from donors, including those engaged in judicial proceedings. Comparative analysis confirms that Ukraine's current model diverges from best European practices, which restrict non-state funding to clearly defined and transparently regulated international projects.

Conclusion. The regulatory uncertainty surrounding extrabudgetary financing of courts in Ukraine constitutes a serious threat to the independence and integrity of the judiciary. To address these risks, urgent legislative reform is required to define permitted funding sources, establish control mechanisms, and ensure alignment with international standards. Only through a comprehensive and transparent legal approach can financial independence and public trust in the judiciary be restored.

Keywords: judiciary, financial independence, extrabudgetary financing, charitable assistance, corruption risks, legislative regulation